

לקוטי שיחות חלק טז, משפטים ב תרגום חופשי ללשון הקודש * כל הזכויות שמורות לכה"ת

אבל אין זה מספיק, דאם מלשון הכתוב, מפשוטו של מקרא, משמע יותר שמדובר ב"עבדו של עברי", ה' לו לרש"י לפתוח פירושו בסבבא II: "יכול עבדו של עברי" (ע"ד דוגמא), ואחר כך לשלול זאת, "ת"ל כו" – דמוכח שהפירוש הוא "עבד שהוא עברי".

ומזה שפתיח רש"י ב"עבד שהוא עברי" מוכח, שזוהי הסבבא הראשונה בפירוש הכתוב, ורק אחר כך מתעורר ספק "או אינו אלא עבדו של עברי".

ג) מדוע הוצרך רש"י להקשות ולתרוץ כאן [ומה אני מקיים והתנחלתם אותם כו" – והלא קושא זו תתעורר רק כשיגיע הלומד לפסוק זה, קרוב לסוף ספר ויקרא!]

ואע"פ שמקור פל דברי רש"י בפירושו הוא מהמכילתא – הרי ידוע (כמדובר כמה פעמים) שכל מה שכתב רש"י בפירושו עה"ת מוכרח הוא מפשטות הכתובים על אחר (או – בצירוף מה שנלמד לע"ל); ובפרט שבנדוד לא הזכיר רש"י שמקור פירושו הוא מהמכילתא.

ומזה מוכן שהפירוש כולו מוכרח ע"פ פשוט"מ כאן.

ב. והביאור בזה: בכתוב לעיל מסופר, שביצי"מ נטלו עמם בני ריבוי כלי כסף וכלי זהב וכו'; לאחרי זה נתוסף להם עוד כסף וזהב וכו' מביצת הים, וכמו שפירש רש"י על הפסוק "ויסע משה" (לאחר קרי"ס) – הסייע בעל כרחם שעטרו מצרים סוסייהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאין אותם בים ונדולה היתה ביצת הים מביצת מצרים". היינו, שאצל כל בני ישראל נתקיימה ההבטחה שיצאו "ברכוש גדול".

ומזה מוכן בפשטות, שבמצב של עצירות מופלגת כזאת אצל בני"א לא ה' אז מקום למציאות שכן ישראל י"פ [לעבד (דבר הבא מחמת עניות וחוסר מזון) –

וכיון שפרשת "ואלה המשפטים" באה מיד לאחר מ"ת, זמן קצר לאחר יצי"מ וקרי"ס, מסתבר שלכל לראש אמר הקב"ה לבני ישראל את המשפטים והציוויים אודות הדברים הנוגעים והמצויים תיכף באותו זמן ומצב, כגון "לא תעשון אתי אלקי כאלקי זרה" (או) מזבח אדמה גו' מזבח אבנים תעשה לי", היינו לא (או)

א. בפירושו על הפסוק "כי תקנה וגו'" העתיק רש"י מן הכתוב את התיבות "כי תקנה עבד עברי" ופירש: "עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר שש שנים יעבוד ומה אני מקיים והתנחלתם אותם בלקיח מן הנכרי אבל בלקיח מישראל יצא בשש ת"ל וכו'".

וצריך להבין:

(א) כיון שפירושו מתייחס רק לתיבות "עבד עברי" – מדוע העתיק רש"י גם את התיבות "כי תקנה"?

ואין לומר שהעתיק רש"י מפני שיש בהן סייעתא לפירושו שהכתוב כאן קאי ב"עבד שהוא עברי" – וכמו שפירש רש"י להלן ש"כי תקנה" בהכרח מדבר באופן ש"מכרוהו ב"ד", וזה יתכן רק ב"עבד שהוא עברי" –

שהרי: (א) הכרח זה של רש"י (שהכתוב מדבר ב"מכרוהו ב"ד") אינו מהתיבות "כי תקנה", אלא מצד התורה ודקרא, מאחר שכתב נאמר "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך"; (ב) אדרבה: גם הכרח זה (ש"מכרוהו ב"ד" – מצד הפסוק "וכי ימוך אחיך") אמור דוקא לאחר שכתב ישנה הוכחה מקודם שמדובר כאן ב"עבד ש"הוא עברי" ולא "של עברי" – וכפי שמשמע גם מסדר הפירושים ברש"י (שמקדים פירוש זה המתייחס עכ"פ – בעיקר) ל"עבד עברי" לפירוש על "כי תקנה").

(ב) למה תעלה על דעתנו מעיקרא סבבא כזו, שפירוש "עבד עברי" הוא "עבדו של עברי"? – לכאורה הפירוש ש"עבד עברי" היינו "עבד שהוא עברי" הוא פשוט יותר, וכפי שאנו רואים בכ"מ בתורה (גבי "נער עברי", דקאי על יוסף; וגם בג"ה – "ולששן עבד מצרי", שפירושו עבד שהוא מצרי).

וכן, לאידך גיסא, מוכח מלשון הכתוב "עבד לאיש עמלקי", שכאשר כוונת הפסוק היא לעבדו ש"עמלקי אינו אומר "עבד עמלקי" אלא "עבד לאיש עמלקי".

כמה מפרשים כתבו שהתורה אינא "עבדו של עברי" היא מצד דיוק הלשון "כי תקנה עבד עברי", שמלשון זה משמע שהתורה כבר ה' עבד מקודם, וממילא מסתבר לפרש דהיינו "עבדו של עברי".

— לאו דוקא) מזבח פסח וזהב — אף שלכל אחד מהם ה' ריבוי פסח וזהב,

לכן, לאחר שהקדים רש"י "עבד שהוא עברי", היינו שהלשון "עבד עברי" פירושה פשוטה "עבד שהוא עברי", הוכרח להוסיף "או אינו אלא עבדו של עברי"

וממילא מוכח מזה, שהכתוב מדבר בקניית עבד שהוא עברי, דבר שלא ה' שייך אז בהוזה — ולא בעבד פנעני ("עבדו של עברי"), שביחס אליו פתיחת הכתוב "כי תקנה" אינה מתאימה (והיא למותר), שהרי מצד רוב עושרם בודאי היו לבני עבדים (פנעניים), ופשיטא שאי אפשר לומר שאין זה דבר ההוזה והרגיל.

ה. אמנם עפ"ז אינו מוכן: מדוע באמת פתח הכתוב את דיני המשפטים (תיכף לאחר מתן תורה) בדין עבד עברי, שה' אז מילתא דלא שכיחא כלל, ולא בדבר הרגיל וההוזה; ומה עוד ש"כי תקנה עבד עברי" הוא תוצאה של פעולה קודמת דגניבה, שעלי מחוייב לשלם חמשה או ארבעה או "שנים" ואזי "אם אין לו ונמכר בגניבתו" — וא"כ לכאורה הו"ל להכתוב ללמדנו לכל לראש את הדינים הקודמים דחייבי תשלומי כמה פעמים ככה — ה' ד' ו' שנים"?

וכןן שזהו קושי בפש"מ, אינו מוכן מדוע רש"י (שמיישב את כל הקושיות בפש"מ) אינו מתרץ קושיא זו בפירושו (כמו שמצינו יישובים לקושיא זו בכמה ממפרשי התורה, הגם שאין פירושיהם ע"ד הפשט לגמרי כפירש").

ואין לומר שע"פ פש"מ אין זו קושיא, כי בדרך הפשט אין הכרח למצוא טעם והסברה לסמיכת ציוויי המצוות — שהרי (נוסף להדגשת רש"י בריש פרשתנו גופא "ואלה כו' מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני ולמה נסמכה כו", הנה) ע"פ הנ"ל הרי ענין זה — שנסמכה המצוה למצב דבינת מצרים והים — הוא הסברא דהקס"ד בפרש"י שאין פונת הכתוב ל"עבד עברי" אלא לעבד פנעני. ועוד ועיקר — כאן הרי לא יתכן "כי תקנה עבד עברי" קודם פסק הדין "ונמכר בגניבתו".

ו. וי"ל שרש"י מיישב קושיא זו בפירושו בהמשך פרשתנו "ומה ראה אוזן להרצע מפל שאר אברים שבגוף אמר ריב"ז אוזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך ונגב תרצע ואם מוכר עצמו אוזן ששמעה על הר סיני פי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע".

והביאור בזה: בשאר מצוות לא מצינו שהדגישו התורה את השייכות בין שכר המצוה למצוה עצמה. ולדוגמא במצוות כיבוד אב ואם, ששכרה הוא "למען יאריכון ימיהם" — הרי (נוסף לכך שאין השכר ניכר תיכף לאחר קיום המצוה, אלא רק לאחר אריכות זמן

מצד המשפט) הוסד הכתובים הסברא מחייבת, שמדובר כאן ב"עבדו של עברי, עבד פנעני שלקחתו מישראל", פיון שלכל "עברי" ה' אז (תיכף לאחר בינת מצרים ובינת הים פנ"ל) "רכוש גדול", כולל גם עבדים ושפחות — וכמו שנאמר לפנ"ז בעשרת הדברות "עבדך ואמתך".

ג. אלא שעל כך יכולה להתעורר אצל בן חמש למקרא השאלה: הרי כבר למדנו לעיל אודות עבדו של אברהם אבינו, אליעזר, שה' ברשותו עוד מאז קודם ברית בין הברתים, ונשאר "עבד אברהם" גם עשיריות בשנים לאח"ז, כמסופר בכתוב ע"ד שליחותו לשדך את יצחק אבינו — וא"כ קשה, פיון שאברהם קיים את כל התורה כולה עד שלא ניתנה (כפי שכבר פירש רש"י לעיל), כיצד יתכן שאברהם החזיק בעבד פנעני (אליעזר) ריבוי שנים כזה, ולא קיים את ציווי התורה כאן "שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם" (אם קאי על "עבדו של עברי")?

ולכן הוכרח רש"י ליישב ענין זה בפרשתנו, אלא שבמקום תמי' על הנהגת אברהם, הביא סתירה זו (עצמה) אבל בותר תוקף — מפוסק ומצוה מפורשת בתורה: "ומה אני מקיים והתחלתם אותם (ומתרון) בלקיחת מן הנכרי" (שכן ה' גם אצל אליעזר עבד אברהם).

ד. ע"פ הנ"ל מוכן הטעם שהעתיק רש"י בפירושו גם תיבות "כי תקנה", כי בזה מחזק את הפירוש "עבד שהוא עברי":

— שהרי לכאורה פל הקדמת הכתוב "כי תקנה" היא מיותרת — והו"ל לפתוח בעצם הדין: "עבד עברי שש שנים יעבוד גו'" (וכמו שמצינו בכמה מקומות בתורה, ע"ד בפרשתנו "מפה איש ומת גו") —

הלשון "כי תקנה" מורה על פעולה בעתיד — פאשר בהוזה עדיין אין פעולה זו קיימת, ויתירה מזו בעניננו: פעולה זו איננה אפשרית כלל בהוזה — מאחר שבידי ישראל היתה בינת מצרים והים, כנ"ל.

רב, הנה) במהות השֵׁכֶר אינה ניכרת השייכות למצוה זו דווקא.

ועד"ז בעונשים על עבירות, שאין אנו רואים בעונש מלקות או כרת וכיו"ב שייכות מיוחדת לאותן עבירות המתייבות עונשין אלו.

אמנם בעבד עברי מקשרת התורה את העונש עם טעמו: "וְרָצַע וְגו' אֶת אֲנֹנִי" בא על שום ש"א"ן ששמעה על הר סיני כו".

ואע"פ שהחייב "וְרָצַע אֲדוֹנָיו אֶת אֲזָנוֹ גו'" בא (לא בסמיכות לפעולות שגרמו להיותו "עבד עברי") אלא רק לאחר ש"אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי" – מ"מ אין זה עונש על אמרו "אהבתי גו'", אלא על כך ש"אזן ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלף וגנב", או "שמעה על הר סיני פי לי בני עבדים והלף וקנה אדון לעצמו" – תיכף ומיד כאשר (גם ו)נעשה "עבד (עברי)".

ובזה מבואר הטעם ש"פי תקנה עבד עברי וגו'" הוא הראשון מבין המשפטים שצוותה תורה תיכף לאחר מ"ת בהר סיני: בעבד עברי נראה (בעונשו) באופן גלוי וניכר (גם בגופו הגשמי) הקשר בין הַשְׁפָּטוּ ל"הר סיני".

וע"פ הנ"ל (פרש"י און ששמעה כו') נמצא שחידוש ע"ק"ר בדיני עבד עברי הוא עצם מה שלא נשמע לציווי בהר סיני, ואילו ענין "אין לו ונמכר" (מצד גודל התשלומין) הוא סיבה חיצונית – ולכן הַשְׁפָּטוּ הכתוב דין עבד עברי ל"אלו מסיני", ואת השייכות לגניבה רמז בפרט "וְרָצַע גו' אֲזָנוֹ".

ז. וע"פ הביאור הנ"ל בפרש"י על "פי תקנה" – מתקבלת אף תוספת הסברה בזה:

אלו המציאות דעבד עברי אז, מיד לאחר מ"ת, היתה דבר הרגיל והונה, ה' מקום לומר שנה גופא הוא הטעם לכך שהציווי על דין זה נאמר בראשונה – פיון שענין זה ה' נוגע תיכף לאחר מ"ת;

אבל פיון שעבד עברי ה' אז, פנ"ל, רק ענין דלעתיד ומילתא דלא שכיחא – ה"ז מכריח לומר, שהטעם שהציווי על דין זה נאמר בתחילה הוא מצד הענין המיוחד ד"עבד עברי" – שייכותו המיוחדת ל"הר סיני".

ח. ויומתק ע"פ פנימיות הענינים: פיון שכל המקוון והתכלית דמ"ת הוא לפעול את הברור והזיכרון בעניני

העולם ע"י תומ"צ (משא"כ התומ"צ של האבות לפני מ"ת, שלא פעלו שינוי בגשמיות העולם), לכן הראשון מבין המשפטים שלאחר מ"ת הוא ציווי דין כזה שבו נראית בגילוי פעולת מ"ת גם בגשמיות העולם.

ובענין זה באה לידי ביטוי הרגת העבודה ד"עבד עברי" – כמבואר בתורת החסידות ע"ד ג' המדרגות דעבד פנעני עבד עברי ואמה עברי בעבודת השם – בנפש האדם:

"עבד פנעני" הוא מי שנפשו הבהמית בתקפה, עבדא בהפקינא ניקחא לי, ונהריהו נמשך למטה לתאוות עוה"ז, אלא שכופה את עצמו ועבד את ה' במעשה בפועל ממש בסור מרע ועשה טוב מצד קבלת עול ואימת האדון.

עבודת "עבד עברי" היא בדרגא נעלית יותר: אצלו מאירות המדות הנפש האלקית בתוף נפש הבהמית, עד שגם אצל הנפש הבהמית ישנה תשוקה לה'; אלא שטרם נתהפכה לקדושה, שלא לחמוד את תאוות עוה"ז (ע"ד עבד המביא אל הבית את כל הצטרכיות בני הבית באכילה ושתיה); אלא שהמאכלים שמביא עדיין אינם ראויים לאכילת אדם – מפני שטרם נתבשרו וכו', היינו שלא נשתנו ממהותן הקודמת).

והעבודה דאמה עברי היא שהתאוות והמדות דנפה"ב מתהפכות לקדושה עד שתשוקתה היא לאלקות בלבד.

ובזה יובן הטעם שהתחלת המשפטים דלאחר מ"ת, המבטאים את הפעולה דמ"ת בעולם, היא בדיני עבד עברי, לפי שענין זה (עבד עברי) הוא התחלת העבודה דבני לאחר מ"ת – לפעול בנפש הבהמית ובעניני העולם בכלל שי'ש'תנו ויכנסו לרשות הקדושה (משא"כ בעבודה דעבד פנעני עדיין אין שום שינוי אמתי במדותיו ועד"ז בחלקו בעולם).

ולאח"ז בא ההמשך בפרשה – המשך העבודה – שמתעלה האדם לעבודה דאמה עברי, ומתפך את המדות דנפה"ב ועניני העולם בכלל, שיהיו דירה לו ית'.

(משיתת ש"פ משפטים תשל"ו.
לקוטי שיחות חלק טז, משפטים ב.
תרגום ללשון הקודש)

ח. ויומתק ע"פ פנימיות הענינים: פיון שכל המקוון והתכלית דמ"ת הוא לפעול את הברור והזיכרון בעניני